OUSTFAUST

OustF

L

Kaapstad/Antwerpen 2019-2022

Faust

VRIJ NAAR GOETHE

Tom Lanoye

2022
Prometheus
Amsterdam

'Hij leed aan zijn ijdelheid als aan een wond.'
Klaus Mann over Gustaf Gründgens in *Het keerpunt*

'Faust is Hamlets groter broeder: de twijfelende en zoekende — ja, maar vooral de strévende mens. Niet alleen van de goedkope gedachte, maar van de dure daad.'
C.S. Adama van Scheltema in zijn voorwoord bij *Faust Een*

'Eén dans, geef me één dans / Met de duivel
Oh, liever snel naar de hel / Dan traag naar de hemel'
Bazart in 'Goud'

DRAMATIS PERSONAE

in volgorde van verschijning:

FAUST
een vermoeide moderne mens

STRAUSS
Fausts idealistisch alter ego als student

EEN HOND
Fausts dierlijke zelf

MAFISTO
Fausts diabolisch alter ego

GRETA
Fausts onschuldige zelf als minderjarig meisje

VALENTINO
haar heetgebakerde broer
en Fausts liefdesrivaal

HELENA
Fausts ontgoochelde zelf als kinderloze schone

HOMUNCULUS
Fausts reïncarnatie als Nieuwe Mens
en Faustendoder

ZANG- en **DANSKOOR**

EEN HOND, **MAFISTO** en **DE HOMUNCULUSRUITER**
worden gespeeld door dezelfde acteur

HET TONEEL
is een heelal zonder coulissen

Eerste bedrijf

1.
ZELFONDERZOEK ALS PRELUDE

FAUST

(solo voor het publiek als voor een spiegel)

Wel? *(lange stilte)*
Wie ben ik nu? Wat ben ik meest geweest?
Fantast of omgevallen boekenkast?
Genie of dommekloot — een kakelkalf,
Een kakadoris, kwekkende clitoris,
Verlosser, aanslagpleger, idioot,
Barbaar, exoot of Wandelende Jood...
Ik ben het allemaal, en toch al dood.
Geen bal bevalt me nog aan heel 't heelal.

Er is op aarde niets van pulp of waarde
Of ik heb het gezien, beproefd, gekeurd,
Betast, getest, zelfs aangetast. Héél soms:
Genezen. En wat ik niet heb gelézen!
Man, man, man... Geleerd en bestudeerd: wis-
En wapenkunde... Wijsbegeerte... Rechten... *(lacht)*
En plichten! Medicijnen. Zelfs — verrek —
Theologie. En zie mij hier nu staan.
Dezelfde domme gek van voor af aan.

Al draagt een mens nog zoveel titels — doctor,
Professor, meester, mentor, filantroop —
Hij is en blijft een lelijk ding dat geen
Student of puistenkop iets bij kan brengen...
Omdat wij simpelweg niets weten '*kénnen*'!
Dat vreet mijn hele wezen aan. Mijn nut, mijn fut.
De hoop iets echt te kunnen snappen? Weg!
De drive iets waars te onderwijzen? Kwijt!

De mensheid helpen of bekeren? Pleite!
Ik heb geen nagel om mijn kont te krabben,
Zit aan de grond én tegen het plafond,
Op roem noch kameraden kun je mij
Betrappen... Welke hond leeft zoals ik?

Ik zocht desnoods mijn heil in horoscopen,
In zotte damesbladcomplotten of
Mesjogge samenzweringsfantasieën,
Als ik het vraagstuk maar doorgronden kon
Van ons bestaan. Waarom is er, domweg,
Niet níets? Waar komen pijn vandaan, en lijden?
Waarom gebukt gaan onder schuld en schaamte
Als men nooit helemaal zichzelf, laat staan
Een ander mens, kan kennen of verstaan?
Wat hebben wij misdaan — aan wie? wanneer? —
Dat wij zo moeten dubben, dolen, bóeten?
Ik gaf mijn hand, mijn hart, ja elk orgaan,
Aan alles wat mij van die last verlost.

O ja...! *(lachje)*
Gedaan met piekeren en prakkiseren!
Nooit meer in klam en bitter zweet proberen
Verwoorden wat zich niet verwoorden laat!
Dat plots de diepste samenhang der dingen
Zichzelf en helder aan mij op zou dringen,
Het raadsel van de oorsprong zich liet schetsen
En ik niet langer uit mijn nek moest kletsen...
Maar hoe?

Alleen al de gedachte maakt mij moe.
Waar is de tijd — wie brengt hem weer? — dat ik
Nog bulkte van de dadendrang, nog zong...
Zóng?

Dat lied na schunnig lied mijn mond ontsprong
Als uit een onuitputtelijke bron!
De schittering waarin mijn wereld blonk!
De glittersluier die erover hing,
Waardoor de goorste kamer een salon,
Het lelijkste vod een glanzende japon,
De domste drol een bolleboos kon lijken —
En die betovering nooit overging...!
Eén bloem scheen alle vazen al te vullen,
Elk lekker smoeltje straalde als een zon
En smeekte om de zondige verovering
Van mondje, kontje, lontje — lang óf kort...
Waarheen verdween de roes van mijn jong leven?

Ook toen bezat ik niets, maar alles kon.
Mijn kapitaal bestond uit zoeken naar
De waarheid en geloven in de toekomst.
Waar haal ik haar opnieuw vandaan, die kracht
In liefde, lust, zelfs haat? Dat puur natuur
Vermogen — ongeremd, tot op het bot —
Te existeren zonder angst of twijfel?
Zonder, tout court, te dénken — enkel voelen...
O please! *(grijnst)*
Geef mij mijn jeugd retour! Maar zonder dat
Het wonder dit keer wordt ont-toverd door
De klacht, de klúcht, genaamd 'mijn oude dag'.

Intussen heb ik mij dus wel begraven
In deze wandkast van de hel: mijn cel,
Mijn lab, vergeetput van de wetenschap.
Mijn vloek, van vloer tot zoldering bekleed
Met boeken als melaatsen met hun zweren —
Verstikt, verstoft, verlullebroekt, vergiftigd...
Ik word door luizen, wormen, muizen méér

Bezocht dan door gezonde tocht, zelfs licht!
Wat haat ik ze — mijn microscoop, mijn kolven...
Mijn handschoentjes, mijn mondkapjes, mijn schorten...
Mijn buisjes en mijn sondes en mijn pillen...
Pipetjes, plaatjes, kweekjes en pincetjes,
Mijn vijzels om insectjes in te pletten,
Mijn schapenschedels en mijn kattenklootjes,
Mijn paardenpielen en mijn rattenwratjes...
Als onder marteltuig raak ik bedolven
Door instrumenten, zakken bloed, skeletten.
(wijst om zich heen)
Ziehier — kijk goed! Mij op het lijf geschreven:
Mijn reservaat, mijn biotoop — mijn leven...!
En dan vraag ik me af waarom mijn hart
Soms barst van pijn, zelfs amper slaat, en mij
Steeds meer de zin van ieder zijn ontgaat.

Genoeg!
Breek los. Vlieg op. De wijde wereld in.
Terug naar de natuur, de ware kern.
Waarom, als lezen wijsheid kon verwekken,
Word ik zozeer verteerd door machteloosheid,
Weet ik nog steeds zo weinig af van álles?
Ik draag dat onbehagen niet alleen:
Wie koopt vandaag een encyclopedie,
Wie loopt nog vroom te hoop voor filosofen?

Passé!
Niet één traktaat vol krabbels kan doceren
Wat sterren op het canvas van de kosmos
Al eeuwenlang kalligraferen. Naast
Dat kolossaal geheim zijn wij te klein.
Fini! Voortaan gehoorzaam ik alleen
Hieraan: we moeten leren leven als

Een panter in de rimboe doet. Zonder ooit
De jungle of zichzelf in vraag te stellen.
Zijn existentie haast terloops bewijzend
Door vrij van wroeging in een prooi te bijten
En zonder zorg — hoe wreed het ook mag klinken —
Te drinken van vreemd bloed als was het wijn.

Leef! Lééf dan toch 's, teef — wat rest er anders?
Mijn beste jaren gingen op aan studie.
En hoe werd ik beloond? Met moedeloosheid,
Met wreed besef dat ik geen zier beteken,
Mijn tijd én idealen heb verspeeld...
De mensheid heeft zichzelf te lang beteugeld
Door haar verliefdheid op het eigen peinzen.
Ook ik was lang te dienstbaar, te bescheiden...
Ik moet de ketens van mijn kennis breken.
Ik moet mijn weten redden door het te
Bestrijden, en mijn vals geweten ook.
Bevrijding — radicaal — is dat men meer,
Niet minder, zijn begeertes durft bevredigen.

De panacee voor alle wereldkwalen?
Voor iedereen méér vrijheid, zonder grenzen.
Men wordt pas weer de meester van zichzelf
Door álle wetten buitenspel te zetten.

De toekomst is: de mateloze mens
Die zonder vrees durft accepteren wat
We zijn. Een wezen tussen God en zwijn
Dat zich niet schaamt om God én zwijn te zijn.

2.
DE JEUGD OP HET RAD

STRAUSS *(gejaagd op)*
Professor Faust, professor Faust!
Ik wil uw concentratie niet verstoren —
Vereist voor uw hoogstaande analysen
En uw terecht beroemde theorieën —
Maar sta me toe dat ik nog eenmaal doe
Wat nooit volledig zal volstaan: u danken —
In naam van héél mijn generatie — voor
Mijn baantje als uw leerling-assistent.
Het is een eer, een droom, een privilege
U bij te staan voor elk van uw colleges.
U bent ons kroonjuweel der wijsbegeerte!
Ik heb geen ander levensdoel dan u
Te kunnen worden, u te mogen zijn:
'You are the one, the only, yesss: the Dude!
De Rechter van wat Kwaad is, en wat Goedddd...'
(vals bescheiden)
Vergeef mij dat ik mijn bewondering
Zo plat en plompverloren formuleer,
In strijd met uw spreekwoordelijke zin
Voor maat en zelfbeheersing, maar u ziet:
Uw beste leerling ben ik lang nog niet! *(lacht)*

FAUST
Begin al eens met rustig ademhalen?
Niet los te barsten als een stukke stoomfluit?
En heb je toch iets aan te kaarten: hou
Het simpel, dat is gek genoeg voor jou.
Jouw koeterwaals bezit niets geniaals —

Dat hippe taaltje hoopt de mensenzooi
Te 'pimpen' van kroket naar kotelet, *(imiteert hem)*
'Maar krast en knarst en kraakt al even mooi
Als vingernagels op een schrijftablet.'
'Know wadda mean, dude?'
Verspil je tijd niet aan zo'n lege vorm
En meet je aan de ware maat der dingen.
Begin eraan! Begin voor het te laat is.

STRAUSS *(beduusd)*
Excuus. U hebt gelijk. U wees me daar
Al eerder op: 'De wetenschap duurt lang,
Het leven maar een vingerknip!' Maar net
Daarom maakt me mijn kennisdrang zo bang...
Hoe zwaar zijn de vereisten niet die men
Vervullen moet, wil men de bron onthullen
Van echt benul? De meeste stakkers sterven
Voor ze dat doel nog maar de helft verwerven.

FAUST *(met de ogen rollend)*
Wat wordt de bron die, slok na slok, jóuw dorst
Moet lessen voor altijd — vergeeld papier?
Verdorde woorden uit vervlogen tijden,
Bedorven reisadvies van vroeg gestorvenen?
Wil jij je honger stillen, lieve jongen,
Zoek het dan hier. *(wijst)* Je hart, je borst, en lager.
Je buik en wat daaronder hangt te bengelen.
Hoe meer je hersenhelften zwellen, des
Te meer grotesk verdroogt en krimpt het ginds.

STRAUSS *(na verbaasde stilte, proestend)*
Nee — néé! Dit is een test, u stelt me op
De proef. U meent geen woord van wat u zegt.

FAUST
Wat denk je — dat mijn bovenkamer ettert?

Als ik al knetter ben, komt het door jou.
Jij laat je door bewondering verdoven
In plaats van te geloven wat je hoort:
Geen letter neem ik weer van wat ik zei!
Vergeet wat wijsheid heet. Ontdek je drift.
Raak van je lijf bewust: omarm je lust.

STRAUSS *(beduusd)*
Excuus...
U peperde mij steeds de noodzaak in
Ons te verdiepen in de géést van vroeger.
Om wat geleerden dachten, te bemachtigen —
Omdat wij dankzij hen het zo ver brachten.

FAUST
Ver?
Niet verder dan de lengte van hun neus.
Nee, heus: men krijgt geen snars méér in zijn harses
Door aandacht aan 't verleden te besteden.
Geschiedenis weerspiegelt wie haar schreef,
Niet wie haar heeft beleefd met scha en schande.
Kronieken, schetsen, studies allerhande?
Geheid komieke ratjetoe. Een grabbelton
Van feitjes, geen verbanden. Af en toe,
Akkoord: een blitse coup, een kekke moord
Door familiaal of politiek gekonkel...
Maar voor de rest veel ronkende bon mots
Die je normaal slechts op de bühne hoort.

STRAUSS *(bijna stotterend)*
Maar de stand van de staat en de planeet —
Laat staan de stemming in de samenleving,
Gemoed en geestesleven van het mensdom —
Daarvan wil iedereen toch 't fijne weten?

FAUST

Het fijne? Ik meld je met plezier het mijne.
De weinigen die er verstand van hadden
Maar dwaas genoeg hun kennis niet ontkenden,
Die hart en hersens met gepeupel deelden,
Heeft men verbrand, geradbraakt of gekruisigd.
Eén troost. Zo'n lot zal jou niet overkomen.
Daarvoor ben jij te lomp, te laf, te sloom.
Jij spant van alle stomkoppen de kroon.

STRAUSS

Professor Faust, wat deed ik fout? Wat is
In u gevaren, waarom bent u kwaad?
U heeft mij steeds geprezen om mijn ijver,
Mijn 'ernst, nieuwsgierigheid en vuur' — uw woorden!
Al jaren zit ik zonder vrije tijd
Gebogen over elk rapport dat u
Te lezen geeft, ik zweet nog altijd peentjes.
Ik weet dat wat ik weet vandaag niet veel is —
Maar ooit zal ik verstaan wat essentieel is.
Precies als u! In mij vond u, dat zei
U toch, de jonge hond die u ooit was.

FAUST

Je legt je vinger op de open wond!
Jou in de ogen kijken is een vloek.
Ik staar in een verwrongen, jonge spiegel —
Jij bent mijn wandelend verdict, mijn vonnis.
Hoe kon ik zo kortzichtig, jarenlang,
Als jij met schrale hand naar parels graven
En mij tevredenstellen met wat pissebedden?

STRAUSS

Pissebedden?